

УДК 316.4

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.25>**О. Л. Якубін**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8898-4563>*кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***О. Д. Вишневська***магістр соціології,
спеціалістка з трансформації конфліктів та кризовий переговорник
(Україна – Франція)*

«ВУЛИЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ» ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ КОНФЛІКТІВ: ПРАКТИЧНА СТРАТЕГІЯ

Постановка проблеми. Знаходячись в умовах російсько-української війни наш фокус уваги закономірно зосереджений на питаннях вивчення самого феномену війни, улаштуванні міжнародної системи, поствоєнної відбудови та пошуці *Jus post bellum* (Справедливого миру) для України [Iakubin O., Buha V., Rezvorovich K., Mazur T., Daraganova N. 2022; Якубін, 2022a]. Проте не слід забувати і про практики політичного діалогу, врегулювання конфліктів всередині спільнот, адже від цього будуть, частково, залежати вирішення тих соціально-політичних, економічних протиріч, які є наявні та будуть виникати в майбутньому. І окрема увага тут, з нашої точки зору, має бути приділена технологіям **ненасильницького протесту як форми прояву конфлікту між громадянами та владою за демократичні цінності та прогрес**. Адже кінцеві результати таких протестів часто бувають непередбачувані, важкокеровані.

Ненасилля як філософія існує з часів виникнення того ж насилля. Проте не слід плутати ненасильство із «пацифізмом». Ненасильство – не тільки філософія, а й стратегія щодо зміни несправедливих соціальних та політичних норм, шляхом захисту своїх прав.

Ми у цій статті приділимо більше уваги деяким практичним аспектам активного ненасилля, **методи якого систематизували і перерахували** Джин Шарп [Sharp, 2015] чи норвезький соціолог Йохан Галтунг [наприклад, див. його вже класичну роботу: Galtung, 1969]. Важливо розуміти, що **активне ненасилля** – такий набір методів, який дозволяє досягти суцільнозначимої мети та не вдаватися до колективного примусу, насильницьких деструктивних дій.

Варто сказати, що в Україні **трансформація конфлікту в його проявах, як ненасильницького протесту, вивчена недостатньо**. Робота з такими конфліктами лишається на рівні роботи, в кращому випадку, тих же правоохоронних органів, і пов'язана з такими рутинними операційними

процедурами, як розведення натовпу чи вилучення агресивних мітингарів. Ці методи роботи зводяться до **мікро-соціального та психологічного впливу** на некерований натовп як стихію й дії щодо боротьби з його агресивними та панічними емоційними проявами. І це при тому, що **серед колективних акторів трансформації конфліктів в Україні є вже як внутрішні так і авторитетні міжнародні структури**. Серед внутрішніх, як згадувалось вище, є відділи поліції превентивного впливу (поліція діалогу), Національна служба посередництва і примирення (НСПП). Дії поліції направлені на забезпечення життя та цілісності учасників масових заходів і управління натовпом через фізичні впливи (повідомлення, перенаправлення потоку, розмежування, витіснення), а **не через емоційні чи ідеологічні прийоми**. НСПП спрямована на вирішення конфліктів у сфері трудових відносин і обтяжена бюрократією, потребує доступності та гнучкості. Ненасильницькі протести в їх діяльності залишаються поза увагою.

Міжнародні організації (ООН, ОБСЄ) та фонди (PAX, Berghoff foundation) межах своїх мандатів та грантів у партнерстві можуть здійснювати трансформаційний вплив на соціально-політичні конфлікти, проте й **обмежені умовами цих самих мандатів та грантів**. Тим паче, що такі гранти теж не завжди націлені на довготривалий сталий ефект і часто мають ознайомчий характер. А ще міжнародні організації обмежені бюрократією, що не завжди готова витрачати час і додаткові ресурси на комплексне глибинне занурення у процеси. І через це – просто готова переносити стандартизовані підходи з однієї країни до іншої, без урахування локальної специфіки [наприклад, див: Ендрюс та інші, 2021]. Однією з небагатьох теоретичних та прикладних розробок в цьому напрямку була розвідка О.Д. Вишневської «Ненасильницький протест: технології трансформації конфлікту», однієї з авторів цієї публікації, яка була захищена на здобуття магістерського

рівня з соціології в КПІ імені Ігоря Сікорського у 2020 році [Вишневецька 2020], під керівництвом ст.викл., к.політ.н. О.Л. Якубіна – результати якої, разом з їх оновленням і будуть представлені у цій публікації далі.

Слід зазначити також про нормативно-правове урегулювання такого волевиявлення громадян.

В Україні не існує спеціального прийнятого закону щодо забезпечення права на мирний протест. Відсутні також чіткі межі мирності або ненасилля протесту. В Конституції України закріплені гарантії права на мирний протест, це є одним з головних конституційних прав громадян, проте лишається досить широке поле юридичної невизначеності.

Закони України «Про соціальний діалог в Україні» [Закон України, 2011] та «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [Закон України, 1999] створюють юридичну площину для проведення діалогу в рамках трипартизму (влада-роботодавець-працівник). І обидва мають певні процедурні прогалини, щодо конкретних практики активного ненасилля.

Серед методів по трансформації конфліктів широко застосовується діалог, проводиться фасилітація, медіація. Проте такі форми залучають відносно невелику кількість людей, вимагаючи час на підготовку, організацію простору. І, знову ж таки, не приділяють достатньої уваги практикам ненасильницького протесту.

За таких умов наразі, в нашій країні, не існує конвенційно прийнятих методів та підходів по трансформації конфліктів під час ненасильницького вуличного протесту.

Метою статті є наукова фіксація та представлення вже існуючої відтестованої вітчизняної розробки процедур вуличної фасилітації як технології трансформації ненасильницьких конфліктів.

Аналіз ключових публікацій. Хоч витоки активного ненасилля можна знайти ще в давньоіндійському релігійно-філософського вченні джайнізму, яке виникло 2500 років тому, де життя різних істот, в тому числі людини, оголошується найвищою цінністю, проте не можна назвати аж надто розповсюдженим поширення медитацій про ці практики в Азії, Європі та Америці, хоча вони в різних варіаціях привели до концентрації та спроб контролю над окремими проявами людського сприйняття та поведінки: заздрості, помсти, фізичного насильства тощо. Спершу у релігійному, філософському, а потім і практичному політико-гуманістичному вимірі. Вже у модерний час ненасильницькі політичні протести, ідейне обґрунтування їх практик свого часу надали змогу Махатмі Ганді їх застосувати в ході боротьби за незалежність сучасної Республіки Індія, а Мартіну Лютеру Кінгу – громадян-

ські права афроамериканців у США в 60-х роках XX століття, Нельсон Мандела використовував їх під час боротьби з апартеїдом у ПАР, ну і звісно, вони використовувались під час «оксамитових революцій» у Східній Європі в 1989–91 роках, чи «Помаранчевої революції» в Україні.

Активне ненасилля сьогодні популяризується на рівні ідей та організацій через той же Міжнародний гуманістичний рух Мартіна Родрігеса (англ. International Humanist Movement of Martin Rodriguez), дослідження практик «оксамитових революцій» Джина Шарпа [Sharp, 2012], та Центр ненасильницького спілкування Маршалла Розенберга (англ. Center for Nonviolent Communication – CNVC), теорії подолання структурного насильства та “позитивного та негативного світомиру” Йохана Галтунга [детальніше про його концепцію: Якубін, 2022b]

Розглядаючи мікро-соціальний та психологічний аспект натовпу та ненасильницького протесту зокрема, слід врахувати, що людина – соціальна істота. Перебування в натовпі, збирання в юрбу – життєво необхідна модель поведінки для виживання, яка, швидше за все, має частков і еволюційно-адапційне коріння. Вплив натовпу на окрему людину, феномени та психологію натовпу вивчали класики соціальних наук – Зігмунд Фрейд, Флойд Олпорт, Теодор Адорно, Гюстав Лебон, Ральф Тернер, Льюїс Кілліан, Хосе Ортега-і-Гассет, Еліас Канетті та інші. Вони звертали увагу на те, що людина в натовпі отримує безпеку, проте втрачає свою індивідуальну ідентичність. В цьому ключі для нас особливо важливою є теорія поля Курта Левіна [див.: Cartwright, 1951], розроблена у середині XX сторіччя, в якій людина та групи людей розглядаються, як складні напружені системи – динамічне поле, яке своєю чергою, – є життєвим простором, й сприймається як сукупність станів людини у зв'язку з її оточенням. Поведінка людей залежить від цієї взаємодії між окремими людьми, групами та інститутами в їх оточенні і люди можуть змінювати поле, в якому вони перебувають, виконуючи певні дії або діючи у певному напрямку. Це може включати зміну своєї поведінки, створення нових груп або зміну культурних чи соціальних норм.

Особливо важливим для нашої роботи є його висновок, про те, що свідомо чи несвідомо зміна поведінки однієї людини може вплинути на поведінку інших людей, які знаходяться в тому ж полі. А це може стати основою для того, щоб змінити колективну поведінку групи або організації шляхом взаємодії з окремими людьми.

Чіткий зв'язок з представленою нами технологією трансформації конфлікту має модель ескалації конфліктів Фрідріха Глазла [Glaser, 1980], за допомогою якої можна виокремити

дев'ять стадій такої зміни, по наростаючій амплітуді, але це не просто сходження до ескалації – а це своєрідне падіння до все більш безконтрольних форм протистояння: (1) напруга; (2) дебати та полеміка; (3) від слів до діла; (4) хибні образи та коаліції; (5) «втрата особи»; (6) стратегія загроз; (7) обмежені удари, що руйнують; (8) розгром; (9) «разом у прірву». На першому рівні обидві сторони все ще можуть виграти (win-win) – це стадії від 1 до 3. На другому рівні одна зі сторін може програти, а інша виграти (win-lose) – це стадії 4–7, а на третьому рівні обидві сторони програють (lose-lose) – 8–9.

Важливим є також доробок, вже згаданого, американського політолога Джин Шарпа [Sharp, 2012], засновника Інституту імені Альберта Ейнштейна, який **виокремив 198 методів ненасильницької боротьби**, в яких присутні наступні основні «драйвери» протесту, які за інтервенції можуть слугувати «трансформаційними гачками»:

- емоції. За Шарпом – зібравши натовп слід надати йому правильної емоції.
- меседжі. Меседжі мають бути зрозумілою мовою написані власноруч на плакатах.
- «соціальне роїння». Певна вибудова комунікаційної структури, де немає явних лідерів. А певні групи виконують своє завдання лише у сукупності з іншими робочими групами, які разом реалізують основну стратегію.

Виклад основного матеріалу. Серед ключових методів трансформації конфлікту можна назвати діалог. Він може існувати на різних рівнях – від **макро (політичний/соціальний) до мікрорівня (груповий)**. Як тут не пригадати класичне визначення Аристотелем самої політики, як «спілкування заради спільного блага» – з чіткою вказівкою на її комунікаційний, часто діалоговий характер. Водночас, для того, щоб відрізнити діалог від будь-якого іншого комунікаційного процесу, необхідно пам'ятати й усвідомлювати **ключові ознаки діалогу як процесу**:

- може бути як **формальним так і неформальним** (не підпорядкований та не записаний в певних нормах та процедурах);
- **гнучкий** (попри важливу послідовність певних етапів, процес щоразу буде адаптований під конкретні потреби та задачі, учасників та контекст, а також, у разі потреби, можливо повертатись на попередні етапи);
- **послідовний та керований ведучим**;
- трансформативний;
- орієнтований на розуміння й прийняття.

Частина ознак потребують **детальнішого пояснення**. Наприклад, діалог – керований процес, тобто:

- ефективний процес діалогу, як правило, вимагає **участі фасилітатора**;

- в діалозі фасилітатор **відповідальний за процес**, а не за результат;

- роль фасилітатора – у **полегшенні та налагодженні спілкування**;

- фасилітатор створює безпечний простір, щоб допомогти учасникам зосередитись на слуханні/розумінні один одного та взаємодії;

- **фасилітатор керує процесом у безсторонній манері, не схиляється до думки однієї чи іншої сторони**.

Фасилітатор – це та особа в діалозі, яка допомагає іншим людям досягти спільної мети або вирішити проблему. **Ця особа – не є лідером групи, її мета створювати необхідну атмосферу**, в якій група може працювати разом, приймати рішення та досягати спільної мети.

Тож основна роль фасилітатора полягає в тому, щоб допомогти групі **зосередитися саме на процесі**, а не на конкретних рішеннях.

Для вуличного фасилітатора важливо розвивати в собі такі компетенції:

- «Емоційний інтелект». Аби зчитувати як слова та дії впливають на інших, розуміти та бачити власні емоції та емоції співрозмовника.

- Гнучкість. Швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі і діяти відповідно до нових умов.

- Комунікабельність. Гарний словниковий запас, достатня освіченість і жага до нової інформації слугують добрим базисом для налагодження контакту.

- Здатність до емпатії та самоемпатії. Співпереживати собі та співрозмовникові, бачити і супроводжувати емоційні переживання.

- Вміння структурно мислити. Вміти вибудовувати структуру процесів.

- Розуміння власних кордонів та обмежень. Вміти реально оцінити власні можливості, не створювати собі надзадач. «Емоційний інтелект». Аби зчитувати як слова та дії впливають на інших, розуміти та бачити власні емоції та емоції співрозмовника.

- Гнучкість. Швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі і діяти відповідно до нових умов.

- Комунікабельність. Гарний словниковий запас, достатня освіченість і жага до нової інформації слугують добрим базисом для налагодження контакту.

- Здатність до емпатії та самоемпатії. Співпереживати собі та співрозмовникові, бачити і супроводжувати емоційні переживання.

- Вміння структурно мислити. Вміти вибудовувати структуру процесів.

- Розуміння власних кордонів та обмежень. Вміти реально оцінити власні можливості, не створювати собі надзадач.

Наявність таких компетенцій у вуличного фасилітатора створить можливість для успішної трансформації конфлікту.

Діалог – «трансформативний процес» та передбачає, що:

- учасники відкриті до змін або запрошуються бути відкритими до змін;
- роль фасилітатора діалогу значною мірою полягає у формуванні ціннісного ставлення до діалогу;
- діалог надає можливість приймати думки інших, відмінні від своїх, але, за необхідності, залишатись на своїй позиції;
- діалог вимагає скромності та визнання.

Як бачимо, діалог має потужну комунікативну складову, з якої можна взяти **наративи, меседжі** і він є основою **«соціального роїння»** – структури побудови ненасильницького конфлікту. А також діалог має трансформаційний вплив.

Серед його інструментарію, конвенційно виокремлюють – **медіацію та фасилітацію**, які й самі створюють певні структури для діалогу.

Далі описана **покрокова стадіальна інструкція самої технології трансформації конфлікту**, зокрема, і під час ненасильницького протесту за спільного авторства О.Д. Вишневської [Вишневська 2020], її колеги Д.А. Сар'яна та команди НГО «Миротворчі ініціативи», які почали активно апробувати вуличну фасилітацію з 2017 року.

Ця авторська техніка трансформації конфліктів стала предметом вивчення та обговорення в рамках магістерської програми з соціології **«Врегулювання конфліктів та медіація»** в КПІ імені Ігоря Сікорського та набула свого концептуального шліфування, в тому числі в дискусіях з одним із співавторів цієї публікації – к. політ. н. О.Л. Якубіним. На сьогоднішній день **«Миротворчі ініціативи» в Україні вже працювали на близько 200 масових заходах, провели більше 500 кризових інтервенцій**. Основне завдання її застосування полягає у **трансформації конфлікту між групами людей під час масових протестів, зібрань, мітингів тощо**.

Отож, трансформаційну технологію (**«вулична фасилітація»**) можна розподілити на такі етапи:

0. *Намір*.

1. *Моніторинг конфлікту*.

2. *Оцінка та картування конфлікту*.

3. *Моделювання та визначення точок входу*.

4. *Первинний соціо-психологічний контакт*.

5. *Контакт*

– створення безпечного простору та вибудова довіри;

- робота з емоціями, їх маркування;
- прояснення потреб;
- вихід на стратегії, послання;
- домовленість/перехід в діалог.

Нульовий етап – це власне сам вуличний фасилітатор. Вкрай важливо самому для себе **сформулювати для чого трансформувати конфлікт, виконувати кризову інтервенцію**. Тут є важливими питання: **Що для тебе як вуличного фасилітатора в цьому конфлікті цінного? Що намагаєшся зробити і з якою мотивацією?**

Слід твердо пам'ятати, що ухваливши рішення **робити інтервенцію в конфлікт, власне сам стаєш частиною цього конфлікту**.

Виходячи з теорії поля Курта Левіна, стан поля вже починає залежати від вуличного фасилітатора як частини поля і швидко зтягує у вир його динаміки.

Відповідь на питання до самого себе: **«Які власні потреби задовільняєш, вирішуючи працювати із даним конфліктом?»** – це ключ до глибинних мотивів власне і самого масового феномену.

Наприклад, ключовим легітимним мотивом прийняття рішення про активну діяльність у трансформаціях конфліктів може бути бажання створити простір для діалогів.

При цьому слід розуміти, що у кожного, хто приймає участь в масових заходах, є **свій власний мотив участі**, який в своїй партикулярності утворює цілу спільну мету всієї події.

Моніторинг конфлікту. Зауважимо, що презентований тут спосіб роботи з конфліктом не є універсальною технологією до трансформації конфлікту. Необхідно усвідомлювати місце та межі його застосування. Згідно моделі ескалації конфлікту Ф. Глазла технологію вуличної фасилітації можна застосовувати під час першої (від надії до страху) та другої (від страху до втрати подоби) фази до моменту переходу до насилля, до етапу обміну ударами.

Далі ми маємо визначити рівень або рівні конфліктних зв'язків. Щабель конфлікту називаємо, виходячи з трипартизму соціального діалогу в Україні:

- **конфлікт в середині громади, людина-громада;**
- **міжгромадний: громада-громада;**
- **громада-влада;**
- **бізнес-громада;**
- **бізнес-влада;**
- **бізнес-бізнес;**
- **влада-влада.**

Визначення таких зв'язків надає нам можливість побачити переваги тобто потенційну асиметрію одних учасників над іншими. Серед таких переваг можуть бути матеріальні та нематеріальні ресурси, владні повноваження, кількісна чи якісна перевага.

Наступний крок – **оцінка локації, середовища конфлікту**. Де відбуваються збори, демонстрації. Що впливає: яких явищ чи подій остерігаються, яких очікують.

Важливим елементом є *історія конфлікту, наративи та повідомлення, які передаються від одних учасників іншим*, а також до партнерів по конфлікті. Тут необхідно зосередитись саме на моменті «тут і зараз»: що з минулого живе зараз, а що насправді відбувається саме зараз.

Такий моніторинг має дати нам розуміння контексту конфлікту, напрямок до його ядра, рушійні сили та драйвери конфлікту.

Далі визначаємо основних акторів (групи), стейкхолдерів, бенефіціарів конфлікту, учасників конфлікту, а також – мовчазну більшість. Як показує практика *мовчазна більшість – союзник вуличного фасилітатора та його стабілізатор*. Робимо рольовий розбір натовпу, груп сторін конфлікту: *виявляємо лідерів, актив, сіру масу та «зівак»*.

Оцінка та картування конфлікту. Цей етап дозволяє зрозуміти якість зв'язків та дати розуміння **точок входу в конфлікт**.

На цьому етапі слід вже уявляти та зобразити які існують зв'язки між усіма учасниками конфлікту. Серед видів зв'язку можуть бути: наявність міцного залежного контакту, звичайний контакт, уривчастий контакт, конфліктний або відсутній. Також слід зазначити вектори контакту: односторонній чи двосторонній.

Позначаємо вагу кожного з учасників конфлікту через вплив на його хід. Як правило шукаємо таку групу, яка має брак ресурсу для перемоги в конфлікті. В тому випадку, якщо ресурс до боротьби в конфлікті зовсім відсутній, то сторона як правило обирає стратегію саботажу – підвищення ставок (переговорна технологія «Польська митниця») або йде на поступки («Арменія»). В іншому, якщо ресурс є для боротьби, але його недостатньо для перемоги, то така група може бути **точкою входу** – для здійснення інтервенції в конфлікт.

Моделювання та визначення точок входу. Зібрана інформація дає нам картину того, що відбувається, розташування сил, панівні настрої та можливі партії для розігрування. Тут можна побачити логіку того, що відбувається, приблизний сценарій/ії розвитку. І тут слід повернутись до наміру. **Звірити і оцінити чи співвідносяться наміри вуличного фасилітатора із обставинами та подіями в конфлікті.**

Далі слід визначити яка стадія конфлікту відбувається. Беручи до уваги знання, які події призводять до ескалації конфлікту, визначити час та місце інтервенції. Тут також прораховується вірогідний час на кризову інтервенцію та розгортання впливу. Для цього слід поставити конкретні досяжні цілі трьох рівнів: мінімум, достатній та максимум. Чітко визначаємо, на що можна вплинути, а на що неможливо.

Прораховуються можливі сценарії як наші дії вплинуть на середовище, відношення, настрої. **Моделюються можливі кризові ситуації з чітким розподілом дій та задач між учасниками-вуличними фасилітаторами.**

Слід завжди пам'ятати, що **є та інформація, про яку ми не знаємо**. В полі завжди існують зв'язки, про які ми не здогадуємось. Тож необхідно зберігати гнучкість в плануванні, створити шляхи виходу з конфлікту, прибрати самовпевненість і бути чутливим до змін.

Оцінюємо доступність та контактність сторони конфлікту, а також прогнозуємо і моделюємо можливі варіанти розвитку конфлікту після нашої інтервенції як і на які сторони вплине і що зміниться.

Після обрання точки входу для інтервенції в конфлікт ми маємо **кожен свій наступний крок звіряти з попередніми і вносити корективи**. Адже зовнішній моніторинг буде відрізнятися від реальної ситуації яким би досконалим його не робили – це по-перше. А по-друге – поле постійно змінюється. Поле змінюється від плину часу від активності учасників та від нашої інтервенції. Слід чітко розуміти як наші дії впливають на трансформацію конфлікту, відрізнити вплив вуличного фасилітатора від впливу інших факторів. І звірятись наскільки ми йдемо в правильно заданому напрямку обраному нами.

Кожен ненасильницький протест має власний словник. Кожне слово такого словнику зазвичай є наповненим подіями, емоціями. На цьому етапі трансформації конфлікту слід визначити **слова-тригери** (слова, що тягнуть за собою негативний контекст) та слова-гачки (такі, що викликають симпатію та ведуть до саморозкриття нашого потенційного співрозмовника).

Для побудови «теплого контакту» слід встановити первинний **соціопсихологічний контакт**, який включає в себе такі прийоми:

- **накопичення первинної згоди.** Ряд легких запитань, на які завідомо отримаєш схвальну відповідь.

- **відкриті запитання про співрозмовника.** Будь-якій людині приємно, коли **говорять про неї, нею цікавляться**. Вуличному фасилітатору дійсно має бути цікава людина, її думки.

- **невербальні прийоми.** Рухи тіла до співрозмовника із відкритими жестами. Схвальне кивання головою, рухи руками від серця, від себе назовні і в ширину, наклон голови та тіла до співрозмовника.

- **емоційна включеність.** «Угу», «ось як!», «ой-йой...» тощо, що б емоційно підтримувало переживання співрозмовника під час розповіді.

- **парафраз.** Повтор сказаного своїми словами.

- **повторення** 3 останніх слів.

- **уточнення.** Перепитування про деталі подій.

Такі прийоми слугують добрим шляхом налагодження первинного психологічного контакту. Так щоб людина мала змогу вступити з нами в розмову, поділитись власними переживаннями, мати гарного співрозмовника.

Одним із показників встановлення контакту є **право задавати запитання**. Подальшими прийомами закріплюється цей контакт. Дбаємо про встановлення безпеки і довіри.

Проте слід пам'ятати, що **вуличний фасилітатор на початках – чужорідний суб'єкт**. Сприйняття спеціаліста по трансформації конфлікту буде як чужинця, засланця від «тієї сторони». **Настороженість, ворожнеча, агресивність і замкненість учасників конфлікту є нормою по відношенню до вуличного фасилітатора**. Маємо прокласти шлях контакту таким чином аби мінімізувати такі емоційні реакції.

Під час трансформації конфлікту у нас мають вибудовуватись певні взаємовідносини з кожної зі сторін. **Має бути присутня відкритість, щирість, чесність з кожним**. І кожна зі сторін має знати, що проходить спілкування так також як з ними, так і з іншими учасниками.

Наш контакт має включати задоволеність таких потреб кожного з учасників конфлікту як **довіра, безпека, відчуття, що їх почули та побачили, що вони почули і побачили інших, висловились**.

Слід зазначити, що контакт будуємо безпосередньо під час процесу заходу. Середовище протесту – комфортне та безпечне для нашого співрозмовника. Вуличний фасилітатор приходить в його реалії, в його світ, як гість. Тож наш співрозмовник буде охочий до спілкування, проте не до саморозкриття. **Обережність з індивідуальними думками, переживаннями – головне в середовищі протесту**. Краще починати з загального, із спільного протестного.

Виходимо з ідеї, що у кожної людини є **власні потреби, у зв'язку з чим обирає певні стратегії для їх реалізації**. Таким чином цей ненасильницький протест дає базу для цієї людини, на яку, як вона вважає, може спертись і реалізувати свої потреби. Часто потреби неусвідомлені і їх усвідомлення може призвести до появи цілого віяла варіантів реалізації. Людина не може обрати той вид діяльності, який не резонує з її внутрішнім світосприйняттям або ідеї про реалізацію власних потреб. Отже виходить, що **люди, які збираються в певний ненасильницький протест, частково реалізують власні намагання, потреби або наповнюють свої ресурси**.

За цих умов вуличний фасилітатор цікавиться про ідеї, які привели протестувальника, який його меседж і кому? Обов'язково цікавимось, чи є бажання задати запитання або проговорити важливе саме «тій стороні» (людині) і почути відповідь? Дізнатись, що думає і як ставиться до того, що відбувається.

Коли ми пересвідчилися, що в розмові виник інтерес, розмова з вуличним фасилітатором стала важливою, щодо нас виникла довіра та співрозмовник з нами відчуває безпеку, ми можемо запропонувати йому змінити локацію для розмови. Той момент коли наш співрозмовник відчує, що розмова з нами більш цінна, ніж перебування в точці безпосередньо ненасильницького протесту, то він погодиться з нами піти. І це вже є показником, що в цій точці вибудовується довіра, безпека і простір для діалогу.

І переходимо до контакту. Під час контакту вуличний фасилітатор розпитує про наміри перебування людини саме на цьому протесті, що він хоче таким чином досягти, які свої потреби задовольнити. Важливим елементом розмови є маркування емоцій. Вуличному фасилітатору необхідно побачити емоцію в плині розповіді, розпізнати та назвати її, так щоб і співрозмовник свою емоцію розпізнав і усвідомив. А тут потрібно бути обережним аби не зайти за кордони людини, за її межі, не втрутитись в інтимно-особистісну психологічну зону, а лише до неї торкнутись, побачити її, з нею познайомитись при цьому зберегти контакт. Розуміємо, що емоції «тонка матерія» та дуже важлива для контакту і для запуску трансформаційних процесів. Загалом не в правилах спілкуватись та приділяти увагу емоціям тож така розмова може бути незвичною, чудною, викликати подив та конфузи.

Чому важливі емоції в роботі вуличного фасилітатора? Цей елемент завжди про людину. Через них йде місток від загального до приватного, від великих наративів ідеологій до самоідентифі «місток» повертаємо самоідентифікацію людини, виокремлюємо її з маси в особистість з її неповторністю та індивідуальністю.

Лише після того як співрозмовник допустив і сам при звичаївся до своїх емоцій можемо прояснювати потреби. Перелік потреб та цінностей маємо з Всесвітнього огляду цінностей (World Values Survey, WVS). Таке прояснення не має бути схоже на соціологічне опитування з вичерпним списком варіантів. В розмові має бути схоже на зацікавлення, розпитування чи вгадування. **Якщо вам разом із співрозмовником вдалось визначити та усвідомити потребу (потреби), то ви, як вуличний фасилітатор, отримаєте згоду і побачите зовнішні невербальні сигнали в підтвердження цьому, співрозмовник стане балаку-чим, натхненим**.

Для чого ми занурюємося і вишукуємо потреби? За кожною стратегією ховається кілька потреб або цінностей, які намагається людина задовольнити та/або захистити. Із кожної цінності і потреби випливає віяло стратегій по їх реалізації. Тож далі можна рухатись у побудову стратегій, дій, співпраці тощо.

Отже, шлях до стратегії лежить в такому ланцюгу: спостереження (опис) – маркування емоцій – визначення потреб – дія (перехід в діалог).

Висновки. Описана технологія є спеціальним інструментом до **трансформації конфліктів**, який може бути ефективним за виконання певних умов та принципів.

Вона можлива в період до початку насилля, або після, коли сторони вже виснажились і розуміють, що далі діяти в такий спосіб вже не можна.

До уваги беремо також “resilience” групи – тобто властивість до несприйняття певних видів поведінки, стійкість до чужорідних груп звичаїв. Будь-яка трансформація, вплив буде зустрічатись із супротивом, тож використовуємо зеркально «м’яку силу». Такий підхід може потребувати багато часу проте і зміни можна очікувати на корінному рівні.

Інтервенцію в конфлікт слід робити до моменту виснаження сторін. На перших стадіях конфлікту легше налагодити контакт із протестувальниками, сторонами конфлікту, проте важче долучитись до власне конфлікту. Тому що саме поняття «конфлікт» заперечується, не визнається. По-друге, ще є сили боротись, злитись, відчувається адреналін та азарт. Не зважаючи на це, пропонуємо розгортати інформаційну кампанію щодо підтримки і супроводженні сторін під час конфлікту ще на перших стадіях. Такий підхід створить з нашої присутності варіант для вибору стратегії в конфлікті.

Звернимо Вашу увагу, що і на цій стадії необхідно звернутись і тримати в фокусі крок номер 0 – намір. Аби в цьому випадку не стати складовою чи стороною конфлікту та все ж втримати незаангажованість і дбати про створення безпечного простору і наповнювати його довірою один до одного. Прямий безпосередній контакт більш ефективний і дає в більшості випадків згоду на пропозицію чи просьбу, аніж телефоном чи в листуванні. А тому для цього ми виходимо на вулицю під час масових ненасильницьких протестів та мали спілкування безпосередньо з учасниками цих діянь.

Вже згадувала вище, що необхідно обережно ставитись до слів, які використовуються під час спілкування, особливо ті, які в ужитку на заході. Важливим є також утримуватись оцінювання, суджень, нав’язування. Основна ідея: побачити ситуацію очима співрозмовника.

Опорою може бути мовчазна більшість. Їй можна надати «голосу», що створить по своїй масі та силі противагу, надасть нових смислів. Через такі контакти, через вуличну фасилітацію може сформуватись нові актори. Це потужно трансформує конфлікт і задасть нову віху.

Конфлікт від конфлікту різниться. Після картування, оцінки стає зрозумілим, де знаходиться точка для інтервенції в конфлікт. Зазвичай – це актив із «сірої маси». В цій точці знаходиться

достатньо емоційної напруги і особистісного для розгортання трансформаційної технології. Також недостатньо сили і впливу проте багато мотивації і енергії.

Такий вхід до трансформації конфліктів схожий на розмінування, як його влучно позначав Шарп. Така технологія може охопити широкі сфери застосування в конфлікті на всіх рівнях. Чим масовіший конфлікт – тим більше груп вуличних фасилітаторів знадобиться. Чим вище рівень – тим менше груп вуличних фасилітаторів. При цьому слід дотримуватись такого підходу, що змінювати потрібно не 1 на 90%, а 90 по 1%. Тобто трансформацію проводити малими дозами по всіх напрямках. Це необхідно, щоб включились «природні» механізми натопу.

Таким чином описана технологія дозволить працювати в напрямку трансформації конфлікту. Це та підготовка та інтервенція, при якій підготовці яких зробить половину запуску трансформаційного процесу.

Вулична фасилітація – технологія трансформації конфліктів, яка цілком відповідає викликам сьогодення. Її застосування можливе для трансформації невеликого соціально-політичного чи економічного конфлікту так і для реінтегративних процесів на рівні макроспільноти.

Література

1. Ендрюс М., Прітчett Л., Вуллок М. Будівництво спроможності держави. Факти. Аналіз. Дії. Київ : Саміт-книга, 2021.
2. Вишневська О. Д. Ненасильницький протест: технології трансформації конфлікту: Магістерська дисертація. Київ, КІП імені Ігоря Сікорського, 2020. URL: <https://discovery.kpi.ua/Record/dspace.elakpi-123456789-38315>
3. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
4. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» (2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>
5. Якубін, О.Л. Що нам може дати теорія справедливої війни зараз? Матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 червня 2022 р.) / укладчі Федорченко-Кутуєв П. В., Якубін О.Л., Казьмірова О. М. та ін. Київ : Університетська книга, 2022а. С. 67–69.
6. Якубін О.Л. Чи є зв’язок між Світом-містом Сковороди і Світом-миром Галтунга? *Сковорода і Ми* / упор. Доній Олесь. К. : Саміт-книга, 2022b, с. 175–179.
7. Cartwright, D. Field theory in social science: Selected theoretical papers. Harper & Brothers Publishers, 1951.
8. Galtung Johan. Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*. Vol. 6, No. 3, 1969, pp. 167–191
9. Glasl Friedrich. Konfliktmanagement. Diagnose und Behandlung von Konflikten in Organisationen. Haupt, Bern/Stuttgart, 1980.

10. Sharp Gene. *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential*. Boston : Porter Sargent Publishers, 2005.

11. Sharp Gene. *From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation*. New York : Taylor & Francis, 2012.

12. Iakubin O., Buha V., Rezvorovich K., Mazur T., Daraganova N. Legal regulation of the institute of control in the field of housing construction in the conditions of armed aggression of the Russian Federation. *Cuestiones Politicas*, 40(73), 2022, 151–171.

Анотація

Якубін О. Л., Вишнеvsька О. Д. «Вулична фасилітація» як технологія трансформації ненасильницьких конфліктів: практична стратегія. – Стаття.

У статті представлено практичну авторську стратегію до трансформації ненасильницьких мікросоціальних конфліктів, яка базується на використанні технології «вуличної фасилітації». Вона була емпірично випробувана на більш ніж 200 масових заходах в Україні з 2017 року. Ця технологія включає в себе активну участь фасилітатора, тобто незалежної третьої сторони, яка допомагає людям вирішувати конфлікти, застосовуючи «кризову інтервенцію», яка засадничо базується на методах активного слухання, емпатії та діалогу. У статті надається інструкція, яка крок за кроком описує процес вуличної фасилітації, починаючи зі збору інформації про конфлікт, знайомства з учасниками та їх поглядами на ситуацію. Далі, використовуючи техніки активного слухання та емпатії, фасилітатор допомагає учасникам визначити їхні справжні потреби та інтереси, знаходити спільні точки зору та побудувати співпрацю для вирішення конфлікту.

Інструкція також пропонує конкретні методи та інструменти, які можуть бути використані фасилітатором для покращення процесу діалогу та співпраці, такі як використання відкритих запитань, рефреймінгу та активного слухання.

Крім того, надано поради щодо етики та поведінки фасилітатора, зокрема, про важливість збереження нейтральності та об'єктивності, дотримання принципів конфіденційності та поваги до кожного учасника конфлікту.

Загальний результат використання вуличної фасилітації полягає в тому, що учасники конфлікту знаходять спосіб співпрацювати та вирішувати свої проблеми без насильства, що допомагає змінювати культуру поведінки на рівні соціальних груп та окремих індивідів.

Ключові слова: політичний діалог, конфлікти, медіація, вулична фасилітація, активне ненасильство.

Summary

Iakubin O. L., Vyshnevskaya O. D. “Street facilitation” as a non-violent conflict transformation technology: a practical strategy. – Article.

The article presents a practical non-violent strategy for transforming microsocial conflicts using the “street facilitation” technology. It has been empirically tested in over 200 mass events in Ukraine since 2017. This technology involves active participation of a facilitator, an independent third party who helps people resolve conflicts through “crisis intervention” based on active listening, empathy, and dialogue. The article provides a step-by-step instruction that describes the process of street facilitation, starting with gathering information about the conflict, getting to know the participants and their views on the situation. Using active listening and empathy techniques, the facilitator helps participants identify their true needs and interests, find common perspectives, and build cooperation to resolve the conflict.

The instruction also offers specific methods and tools that the facilitator can use to improve the process of dialogue and cooperation, such as using open-ended questions, reframing, and active listening. In addition, advice is given on the ethics and behavior of the facilitator, including the importance of maintaining neutrality and objectivity, observing the principles of confidentiality and respect for each participant in the conflict.

The overall result of using street facilitation is that participants in the conflict find a way to cooperate and solve their problems without violence, which helps to change the culture of behavior at the level of social groups and individuals.

Key words: political dialogue, conflicts, mediation, street facilitation, active non-violence.